

Robert Mroczek

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

UBÓJ ZWIERZĄT RZEŹNYCH W POLSCE NA POTRZEBY RELIGIJNE

SLAUGHTER OF ANIMALS FOR SLAUGHTER IN POLAND FOR RELIGIOUS NEEDS

Słowa kluczowe: rynek, przemysł mięsny, produkcja mięsa, handel, eksport

Key words: market, meat industry, production of meat, trade, export

JEL codes: L11, Q13, Q18

Abstrakt. Celem opracowania jest próba pokazania różnych aspektów związanych z ubojem bydła i drobiu w Polsce na potrzeby religijne w latach 2010-2017 oraz wskazanie czynników mających wpływ na ich wielkość (skalę). W ostatnich latach „ubój rytualny” zwierząt wywoływał wiele emocji i stał się bardzo kontrowersyjny, głównie ze względów społecznych (etycznych i kulturowych). Unijne przepisy dopuszczają ubój rytualny dla celów religijnych, ale ostateczna decyzja w tej sprawie należy do krajów członkowskich. Ubój rytualny, choć z pewnymi ograniczeniami, można przeprowadzać w 23 państwach Unii Europejskiej. W Polsce prowadzony jest on na skalę przemysłową, a pozyskiwane w ten sposób mięso, trafia przede wszystkim na eksport, gdyż popyt wewnętrzny jest relatywnie mały ze względu na niewielki odsetek mniejszości narodowych, tj. Muzułmanów i Żydów.

Wstęp

Ubój rytualny bydła, owiec oraz drobiu podyktowany jest przede wszystkim względami religijnymi (kulturowymi) i praktykowany głównie przez wyznawców islamu (muzułmanów) oraz judaizmu (żydów). W dobie szybkiego umiędzynaradawiania wymiany handlowej na skutek postępujących procesów globalizacji, rozwiniętych systemów logistycznych nie ma większych problemów, aby produkty trafiały na odległe rynki. O ich możliwości sprzedaży na danym rynku, decydują podpisane porozumienia handlowe między krajami czy też przynależność do określonej grupy państw (organizacji), kryteriami decydującymi o konkurencyjności towaru (produktu) jest przede wszystkim cena i jakość. Dotyczy to również żywności i surowców rolnych. Z tego względu firmy przemysłu mięsnego w Polsce prowadzą i zwiększają ubój zwierząt rzeźnych (głównie bydła oraz drobiu) na potrzeby religijne w innych krajach.

Material i metodyka badań

Celem opracowania jest próba pokazania różnych aspektów związanych z ubojem bydła i drobiu w Polsce na potrzeby religijne w latach 2010-2017 oraz wskazanie czynników mających wpływ na ich wielkość (skalę). Z braku oficjalnych danych o tym zjawisku dokonano szacunków własnych tak pozyskiwanego mięsa i jego udziału w produkcji oraz w eksporcie obu gatunków mięsa. W tym celu przeprowadzono bezpośrednie rozmowy z osobami mającymi wiedzę na ten temat (m.in. Dyrektorem Generalnym KRD i koordynatorem uboju koszernego w Polsce) oraz przeanalizowano kierunki eksportu, celem identyfikacji największych jego potencjalnych obiorców, tj. krajów, w których: 1) dominującą religią jest islam lub judaizm oraz 2) krajów, gdzie wyznawcy tych religii stanowią znaczący odsetek obywateli danego państwa. Do określenia zmian w czasie posłużono się odpowiednimi wskaźnikami. Wykorzystano przede wszystkim publikowane i niepublikowane dane Ministerstwa Finansów oraz GUS.

Istota uboju rytualnego

W uboju rytualnym u Muzułmanów i Żydów mięso – *halal* i *koszer* – musi pochodzić ze zwierząt przytomnych (bez wcześniejszego ogłuszenia), które pozbawia się życia przez przecięcie głównych tętnic i żył gardła w celu wykrwawienia¹. Podczas gdy część muzułmanów dopuszcza, aby zwierzę zostało ogłuszone w trakcie wykrwawiania, tradycja żydowska na to nie pozwala. Chodzi o to, aby serce zabijanego zwierzęcia pracowało jak najdłużej i by nie było paraliżu układu nerwowego, który następuje przy oszołomieniu bydła, gdy metalowy trzpień narusza struktury mózgu. Z tego powodu ubój bez wcześniejszego oszołomienia uważa się, głównie w Europie za niehumanitarny.

W styczniu 2013 roku weszło w życie rozporządzenie Rady UE ws. ochrony zwierząt podczas ich uśmiercania, które dopuszcza ubój bez ogłuszania na potrzeby wspólnot religijnych i pozwala państwom członkowskim utrzymać lub wprowadzić jego zakaz. Rozporządzenie w kwestiach wyznaniowych odwołuje się do Karty praw podstawowych. Ubój rytualny w Europie jest obecnie całkowicie zakazany w: Danii (od lutego 2014 roku), Szwecji (od 1937 roku), Norwegii i Szwajcarii. Poza Europą jest on zakazany w Nowej Zelandii (od 2010 roku). W większości krajów Unii Europejskiej (UE) ubój rytualny jest warunkowany pewnymi ograniczeniami, takimi jak, np. ogłuszenie lub znieczulenie zwierzęcia w trakcie albo tuż po uboju, lub zwolnienie z tych obostrzeń społeczności muzułmańskich i żydowskich po przekazaniu władzom odpowiedniego wniosku [Radio Pik 2017, EU 2017].

Sytuacja prawna w Polsce

24 października 1997 roku weszła w życie ustawa z 21 sierpnia 1997 roku o ochronie zwierząt [Dz.U. 1997, nr 111, poz. 724], w której znalazł się zapis, że zwierzę może zostać poddane ubojowi po uprzednim pozbawieniu świadomości, lecz dopuszczał wyjątek dla uboju w sposób przewidziany przez obrządku religijne. Wchodząca w życie 28 września 2002 roku nowelizacja tej ustawy, nakazywała przeprowadzanie uboju tylko po wcześniejszym ogłuszeniu i nie uwzględniała wyjątku dla uboju rytualnego. 27 listopada 2012 roku Trybunał Konstytucyjny (TK) orzekł, że wydane w 2004 roku rozporządzenie Ministra Rolnictwa, dotyczące warunków uboju rytualnego (w szczególności dopuszczenia uboju rytualnego bez wcześniejszego ogłuszenia) [Dz.U. 2004, nr 70, poz. 643] jest niezgodne ze znowelizowaną w 2002 roku ustawą i że Minister Rolnictwa przekroczył swoje kompetencje, wydając rozporządzenie bez należnego upoważnienia ustawowego. Od 1 stycznia 2013 roku, po uprawomocnieniu się wyroku TK, do 12 grudnia 2014 roku na terenie państwa polskiego obowiązywał całkowity zakaz uboju religijnego bez wcześniejszego ogłuszenia zwierzęcia. 10 grudnia 2014 roku TK uchylił wyrokiem zakaz dokonywania uboju rytualnego. Zakaz ten zdaniem TK naruszał wolność religii i sumienia.

W listopadzie 2017 roku złożono w sejmie projekt nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt i zakazie prowadzenia uboju rytualnego w Polsce za wyjątkiem gmin wyznaniowych. Firmy mięsne, związki i organizacje branżowe były przeciwne ponownemu wprowadzeniu zakazu uboju bydła i drobiu na potrzeby religijne. Jerzy Wierzbicki, Prezes Zarządu Polskiego Zrzeszenia Producentów Bydła Mięsnego wskazywał m.in., że zakaz ten zwiększy cierpienia zwierząt, gdyż będą transportowane do sąsiednich krajów, które akceptują ubój religijny [PZPBM 2017]. Łukasz Dominiak, Dyrektor Generalny Krajowej Rady Drobiarstwa (KRD-IG), stwierdził, że jeśli te przepisy wejdą w życie, oznacza to praktycznie zamknięcie możliwości eksportu mięsa drobiowego na chłonne i perspektywiczne rynki krajów Bliskiego oraz Dalekiego Wschodu [KRD-IG 2017].

¹ Różnice pomiędzy mięsem z uboju koszernego a *halal* pochodzą z naukowych interpretacji oryginalnych tekstów religijnych, które z kolei określają prawa religijne. Koszerne reguły są bardziej restrykcyjne niż *halal*.

Minister Rolnictwa w lipcu 2018 roku zapowiedział wycofanie z Sejmu poselskiego projektu nowelizacji ustawy o ochronie zwierząt, przewidującego m.in. wprowadzenie zakazów uboju rytualnego [Ardanowski 2018]. Warto jednak, aby ta forma uboju, jeżeli jest prawnie dozwolona, była monitorowana, np. przez służby weterynaryjne tak, aby była realna wiedza o skali tego zjawiska (liczbie zakładów prowadzących taki ubój i wolumenie produkcji).

Produkcja mięsa drobiowego i wołowego w Polsce i jego główne kierunki eksportu

Polska stała się największym producentem mięsa drobiowego w UE, wyprzedzając jego największych producentów: Francję, Wlk. Brytanię, Niemcy, Hiszpanię i Włochy (1,8-1,3 mln t) [Pasińska 2016]. W 2017 roku produkcja mięsa drobiowego w Polsce wyniosła ok. 2,3 mln t (w wadze bitej ciepłej – wbc). Polska jest też liczącym się producentem mięsa wołowego, z produkcją w 2017 roku na poziomie ok. 550 tys. t (w wbc) [Zawadzka 2018], co dało 7. miejsce za: Francją, Niemcami, Wlk. Brytanią, Włochami, Hiszpanią i Irlandią (1,4-0,6 mln t). W latach 2010-2017 produkcja mięsa drobiowego w Polsce zwiększyła się z 1374 do 2316 tys. t (w wbc) tj. rosła w tempie 7,7% rocznie, natomiast produkcja mięsa wołowego zwiększyła się z 390 do 561 tys. t (w wbc), czyli zwiększała się o 5,3% rocznie (tab. 1 i 2).

Polska jest eksporterem netto mięsa drobiowego i wołowego [Tereszczuk 2018]. W 2017 roku wyeksportowano z Polski 1156 tys. t mięsa drobiowego i 407 tys. t mięsa wołowego (bez eksportu zwierząt żywych), co w odniesieniu do krajowej produkcji stanowiło odpowiednio ok. 50 i 73% (tab. 1 i 2). Wskaźnik samowystarczalności produkcji mięsa drobiowego liczony jako iloraz produkcji i zużycia (gdzie zużycie = produkcja + import – eksport) wyniósł w 2016 roku 182%, a dla mięsa wołowego był dwa razy wyższy. Obie wielkości, tj. poziom eksportu oraz wskaźnik samowystarczalności wskazują, że eksport mięsa jest ważnym, a w przypadku branży mięsnej nawet kluczowym czynnikiem rozwoju produkcji i przetwórstwa mięsa drobiowego i wołowego w Polsce [Mroczek 2017].

Tabela 1. Produkcja i eksport mięsa drobiowego z Polski (wbc)

Table 1. Production and export of poultry meat from Poland (hot carcass weight)

Wyszczególnienie/Specification	Wielkości [tys. t]/Values [thous. t]							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Produkcja mięsa drobiowego/ Production of poultry meat	1374	1426	1582	1660	1863	1988	2241	2316
Eksport (kod CN 0207)/Export (code CN 0207)*	411,5	442,3	528,0	587,1	712,7	848,9	1025,0	1156,3
w tym/of which:								
– UE-28/EU-28	323,5	359,1	439,2	479,7	573,0	676,8	785,3	881,0
– WNP/WIS	30,2	25,6	33,9	32,2	35,4	48,1	74,1	102,1
– pozostałe kraje/other countries	57,8	57,6	54,9	75,2	104,3	124,0	164,2	173,2
w tym/of which:								
– Turcja/TR, Bośnia i Hercegowina/BA, Egipt/EG, Iran/IR, Izrael/IL	1,8	1,8	2,0	3,5	3,3	4,0	4,0	4,1
– inne państwa/other countries (Hongkong/HK, Ukraina-UA, Chiny/CN)	56,0	55,8	52,9	71,7	101,0	120,0	160,2	132,8

* mięso i podroby/meat and offal

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Zawadzka 2014, 2016, 2018] i danych Ministerstwa Finansów o eksporcie mięsa

Source: own study based on [Zawadzka 2014, 2016, 2018] and Ministry of Finance data about of meat export

Tabela 2. Produkcja i eksport mięsa wołowego z Polski (wbc), kody CN 0201 i 0202*
 Table 2. Production and export of beef meat from Poland (hcw), codes 0201 and 0202

Wyszczególnienie/Specification	Wielkości [tys. t]/Values [thous. t]							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Produkcja mięsa wołowego/Beef production	390,0	385,0	371,0	373,0	421,0	476,0	501,0	561,0
Eksport (kod CN 0201 i 0202)/Export (code CN 0201 and 0202)*	265,7	264,4	271,9	288,1	303,0	365,9	363,0	406,6
w tym/of which:								
–UE-28/EU-28	221,3	179,6	211,7	259,7	270,8	321,0	299,7	352,8
–WNP/CIS	12,0	13,5	16,7	18,2	13,5	8,3	5,9	3,1
–pozostałe kraje/other countries	32,4	71,3	43,5	10,2	18,7	36,6	42,3	50,7
w tym/of which:								
–Turcja/TR, Bośnia i Hercegowina/BA, Egipt/EG, Iran/IR, Izrael/IL	27,3	67,4	40,3	6,0	11,1	25,7	30,1	34,1
–inne państwa/other countries	5,1	3,9	3,2	4,2	7,6	10,9	12,2	16,6

* 0201 – wołowina świeża lub schłodzona/fresh or cold beef, 0202 – mięso wołowe zamrożone/frozen beef

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

Czynniki warunkujące ubój zwierząt rzeźnych w Polsce na potrzeby religijne i ich wielkość

Głównym rynkiem zbytu dla polskiego mięsa drobiowego i wołowiny pozostają kraje UE (odpowiednio ok. 75 i 85% udziału w eksporcie mięsa w Polsce) (tab. 3 i 4). Zwiększa się jednak rola krajów trzecich, takich jak: Izrael, Turcja, Bośnia i Hercegowina, Chorwacja i Macedonia, w których spożywa się mięso *halal* i *koszerne*. Wzrost zainteresowania produkcją (pozyskiwaniem) takiego mięsa w Polsce wynika m.in. z następujących czynników:

- z końcem 2014 roku przywrócony został w Polsce ubój zwierząt na potrzeby religijne,
- w 2017 roku Polska uznana została oficjalnie za kraj wolny od gąbczastej encefalopatii bydła, zwanej potocznie chorobą szalonych krów lub BSE [Ptak 2017],
- mięso drobiowe jest średnio o ok. 30%, a wołowe o 13-15% tańsze niż przeciętnie w UE-28 [Mroczek 2018],
- jakości mięsa (produkcja żywca wołowego opiera się na paszach naturalnych),
- zagospodarowanie szybko rosnącej produkcji mięsa drobiowego w Polsce wymaga znalezienia nowych i atrakcyjnych rynków zbytu,
- firmy przetwórstwa mięsnego ze względów ekonomicznych oraz ograniczenia ryzyka w produkcji, zainteresowane są dywersyfikacją rynków zbytu o kraje zamieszkałe przez wyznawców islamu (muzułmanów) oraz judaizmu (żydów); według różnych szacunków dodatkowe korzyści z takiej sprzedaży wynoszą dla firm od 10 do 30%.

W latach 2015-2017 przeciętna produkcja mięsa drobiowego *halal* i *koszer* w Polsce wyniosła w ujęciu ilościowym według różnych szacunków od 9 do 22% wyprodukowanego mięsa drobiowego ogółem i stanowiła od 20 do 47% jego eksportu (tab. 5). Są to więc ilości znaczące, tak dla producentów, jak i dla przetwórców mięsa drobiowego, a brak możliwości sprzedaży takiego mięsa, mógłby zachwiać całym sektorem drobiarskim w Polsce, tym bardziej, że ok. 50% produkcji kierowana jest właśnie na eksport.

Ubój drobiu na potrzeby religijne związany jest z konkretnym zamówieniem na tego typu mięso (partię produktu) i taką „usługę” świadczyć jest gotowych 40-50 zakładów drobiarskich. Mięso drobiowe *halal* i *koszerne* w ok. 3/5 trafia do krajów europejskich, głównie UE-28 i w ok. 2/5 do krajów trzecich.

Tabela 3. Główni odbiorcy zagraniczni mięsa drobiowego (kod CN 0207) z Polski w latach 2014-2017
 Table 3. Major foreign customers of poultry meat (code CN 0207) from Poland in the years 2014-2017

2014		2015		2016		2017	
kraj/ country	tys. t/ thous. t	kraj/ country	tys. t/ thous. t	kraj/ country	tys. t/ thous. t	kraj/ country	tys. t/ thous. t
Niemcy/DE	124,2	Niemcy/DE	142,4	Niemcy/DE	168,6	Niemcy/DE	172,1
Czechy/CZ	63,8	Wlk. Brytania/UK	76,2	Wlk. Brytania/UK	92,2	Wlk. Brytania/UK	98,3
Wlk. Brytania/UK	60,3	Czechy/CZ	68,1	Czechy/CZ	75,3	Ukraina/UA	91,7
Holandia/NL	52,6	Francja/FR	58,6	Holandia/NL	67,8	Francja/FR	83,5
Francja/FR	43,6	Holandia/NL	56,0	Francja/FR	64,6	Holandia/NL	83,0
Bułgaria/BG	39,0	Bułgaria/BG	44,3	Ukraina/UA	56,9	Czechy/CZ	78,2
Słowacja/SK	33,4	Słowacja/SK	39,5	Słowacja/SK	47,2	Bułgaria/BG	53,9
Benin//BJ	30,7	Ukraina/UA	36,4	Bułgaria/BG	46,5	Hongkong/HK	40,2
Hongkong/HK	28,7	Litwa/LT	33,0	Rumunia/RO	32,9	Słowacja/SK	37,8
Ukraina/UA	25,2	Hongkong/HK	27,0	Litwa/LT	31,0	Rumunia/RO	34,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Finansów o eksporcie mięsa
 Source: own study based on Ministry of Finance data about of meat export

Tabela 4. Główni odbiorcy zagraniczni wołowiny świeżej, schłodzonej i mrożonej (kod CN 0201 i 0202) z Polski w latach 2014-2017

Table 4. Major foreign customers of fresh, chilled and of frozen beef (code CN 0201 and 0202) from Poland in the years 2014-2017

2014		2015		2016		2017	
kraj/country	tys. t/ thous. t	kraj/country	tys. t/ thous. t	kraj/country	tys. t/ thous. t	kraj/country	tys. t/ thous. t
Włochy/IT	75,5	Włochy/IT	80,7	Włochy/IT	79,7	Włochy/IT	87,4
Niemcy/DE	47,7	Niemcy/DE	61,3	Niemcy/DE	52,8	Niemcy/DE	57,3
Holandia/NL	35,5	Holandia/NL	46,4	Holandia/NL	39,9	Holandia/NL	38,2
Hiszpania/ES	22,9	Hiszpania/ES	22,3	Hiszpania/ES	26,9	Hiszpania/ES	33,9
Grecja/GR	10,0	Francja/FR	21,7	Francja/FR	22,9	Francja/FR	25,5
Francja/FR	16,5	Wlk. Brytania/UK	14,7	Wlk. Brytania/UK	16,4	Wlk. Brytania/UK	18,9
Wlk. Brytania/UK	9,1	Bośnia i Hercegowina/BA	12,4	Izrael/IL	10,5	Turcja/TR	16,1
Czechy/CZ	7,7	Grecja/GR	11,3	Bośnia i Hercegowina/BA	9,8	Izrael/IL	11,7
Bośnia i Hercegowina/BA	7,5	Szwecja/SE	10,1	Szwecja/SE	9,3	Czech/CZ	10,5
Szwecja/SE	7,0	Turecja/TR	8,8	Czechy/CZ	9,3	Szwecja/SE	9,4

Źródło: jak w tab. 3

Source: see tab. 3

Tabela 5. Produkcja mięsa drobiowego i wołowego w Polsce na potrzeby religijne (średnio w latach 2015-2017)

Table 5. Production of poultry and beef meat in Poland for religious needs (on average in 2015-2017)

Dane podane przez/ Data provided by	Drób/Poultry			Wołowina/Beef		
	produkcja na potrzeby religijne/ production for religious consumption	udział mięsa koszernego i <i>halal</i> / share of kosher and <i>halal</i> meat		produkcja na potrzeby religijne/ production for religious consumption	udział mięsa koszernego i <i>halal</i> / share of kosher and <i>halal</i> meat	
		w produkcji/in total output	w eksporcie/in exports		w produkcji/in total output	w eksporcie/in exports
		tys. t/thous. t	%		tys. t/thous. t	%
Związek Polskie Mięso	450-500	22	47	110	21	29
Polskie Zrzeszenie Producentów Bydła Mięsnego (PZPBM)	-	-	-	120	23	32
Szacunek własny/ Own estimation	200	9	20	60	12	16

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych Związku Polskie Mięso, PZPBM oraz szacunki własne

Source: own study based on unpublished data provided by the Polish Meat Association, The Polish Association of Beef Cattle Producers and own estimations

Produkcja mięsa wołowego *hala* i *koszernego* w latach 2015-2017 wynosiła w Polsce od 60 tys. t do 120 tys. t (wbc), co by odpowiadało ubojowi 220-450 tys. sztuk bydła średniorocznie. Taką formę uboju według Polskiego Zrzeszenia Producentów Bydła Mięsnego (PZPBM) może prowadzić większość zakładów specjalizujących się w uboju bydła². Rentowność firm zajmujących się wyłącznie ubojem jest niska i wynosi 1-3%, dlatego możliwość zwiększenia zysku o 10-30% w wyniku prowadzenia uboju zwierząt na potrzeby religijne jest wymiernym bodźcem ekonomicznym dla takich firm. Najwyższe ceny mięsa wołowego polskie firmy otrzymują na rynku izraelskim. W latach 2015-2017 przeciętna cena sprzedaży wynosiła ok. 5,5 euro/kg wołowiny, podczas gdy w Niemczech i Holandii była dwukrotnie niższa, a we Włoszech, Hiszpanii, Francji i Wielkiej Brytanii wynosiła od 3,5 do 4,6 euro/kg. Taka duża różnica w cenie wynika z tego, że do Izraela sprzedawane są najczęściej najcenniejsze elementy mięsa pochodzące z przedniej ćwierci wołowej³, pozyskiwane z określonych grup zwierząt, tj. jałówek w wieku do 18 miesiąca, bądź byków w wieku do 48 miesięcy.

Dużymi odbiorcami z Polski mięsa wołowego *halal* są niektóre kraje UE-28, np. Niemcy, Francja i Holandia, które licznie zamieszkuje ludność muzułmańska. Rynkiem o dużym potencjale zakupów takiego mięsa jest Turcja, która reguluje jego import wyznaczanymi limitami (kontyngentami) i stawkami celnymi. W 2011 roku w ramach zwiększonych limitów Polska wyeksportowała tam aż 60 tys. t mięsa wołowego, tj. 23% sprzedanego za granicę mięsa wołowego [Ptak 2017].

Ubój zwierząt rzeźnych (drobiu i bydła) na potrzeby religijne prowadzony w Polsce jest ukierunkowany na eksport (do krajów, w których tylko takie mięso jest spożywane lub zamieszkiwanych przez znaczącą populację wyznawców islamu bądź judaizmu) i podyktowany przede

² Z danych zamieszczonych na stronach Głównego Inspektoratu Weterynarii (GIW) wynika, że na początku 2017 roku ubój bydła w Polsce prowadziło 301 przedsiębiorstw, z czego w 101 przypadkach był prowadzony tylko ubój bydła.

³ Z przedniej ćwierci stosunkowo najłatwiej jest usunąć naczynia krwionośne (żyłki), gdyż krew uważana jest przez Żydów za symbol życia, stąd nie wolno spożywać im mięsa, które by ją w sobie miało.

wszystkim względami ekonomicznymi. Popyt wewnętrzny jest relatywnie mały ze względu na niewielki odsetek mniejszości narodowych, tj. Muzułmanów i Żydów⁴.

Prowadzenie takich ubojów, stanowi alternatywę na zwiększenie przychodów i zysków przemysłu mięsnego, a więc wpływa także na rozwój produkcji i dochody producentów bydła rzeźnego i drobiu. Istotne jest także to, że UE w obu analizowanych gatunkach mięsa jest samowystarczalna (w produkcji drobiu ma kilkuprocentowe nadwyżki). Większa dywersyfikacja rynków zbytu przy dużej niestabilności rynków światowych ogranicza ryzyko produkcji mięsa.

Wnioski

1. Wielkość ubojów bydła i drobiu w Polsce na potrzeby religijne jest trudna do dokładnego obliczenia z powodu braku danych o tym zjawisku. Przeprowadzone szacunki wskazują, że w latach 2015-2017, tj. po zniesieniu zakazu prowadzenia takich ubojów w Polsce (koniec 2014 roku), tak pozyskane mięso – *halal* i *koszer* mogło stanowić w przypadku wołowiny 12-23% jej całej produkcji i 16-32% eksportu (w ujęciu ilościowym), natomiast w przypadku mięsa drobiowego było to odpowiednio: 9-22% i 20-47%.
2. Ubój zwierząt rzeźnych na potrzeby religijne prowadzony w Polsce, ukierunkowany jest na eksport do krajów, w których tylko takie mięso jest spożywane lub zamieszkiwanych przez znaczącą populację wyznawców islamu bądź judaizmu. Głównymi odbiorcami mięsa wołowego – *halal* są kraje muzułmańskie (Turcja, Bośnia i Hercegowina, Egipt, Iran) oraz Niemcy, Francja, Holandia ze względu na dużą populację wyznawców islamu. W przypadku mięsa drobiowego – *halal* i *koszer*, jego głównymi odbiorcami są kraje UE (m.in. Niemcy, Francja, Wlk. Brytania). Najwięcej mięsa wołowego *koszernego* i po najwyższych cenach sprzedaje się do Izraela.
3. Prowadzenie ubojów na potrzeby religijne (zgodnie z obowiązującym prawem) dla branży mięsnej oraz drobiarskiej jest podyktowane względami czysto ekonomicznymi, gdyż pozwala zwiększać produkcję, przychody i zyski oraz w większym stopniu dywersyfikować rynki zbytu i w ten sposób ograniczać ryzyko produkcji.
4. Niezależnie od wszystkich argumentów za i przeciw, ta forma uśmiercania zwierząt rzeźnych będzie budziła ciągle kontrowersje, zwłaszcza przy nagłaśnianiu jej przez media. Ubój zwierząt rzeźnych dokonywany przez mniejszości narodowe w naszym kraju na własne potrzeby religijne nie jest tak kontrowersyjny, jak w przypadku ubojów na skalę przemysłową.

Literatura/Bibliography

- Ardanowski Krzysztof. 2018. *Projekt zakazu uboju rytualnego zostanie wycofany* (Poland scraps plans to ban ritual slaughter. Portal Spożywczy, <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/ardanowski-projekt-zakazu-uboju-rytualnego-zostanie-wycofany>, access: 20.07.2018.
- EU. 2017. *Ubój rytualny w Europie* (Ritual slaughter in Europe), <http://prawazwierzat.eu/uboj-rytualny/uboj-rytualny-w-europie/>, access: 21.02.2017.
- GUS. 2011. *Narodowy Spis Powszechny* (National Census). Warszawa: GUS.
- KRD-IG. 2017. *Projekt ws. uboju rytualnego to zagrożenie dla polskiego drobiarstwa* (Legal Proposal on ritual slaughter is a threat for Polish poultry sector), <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/krd-ig-projekt-ws-uboju-rytualnego-to-zagrozenie-dla-polskiego-drobiarstwa>, access: 15.11.2017.
- MF (Ministerstwo Finansów). *Dane na temat obrotów handlowych mięsem pobrane z systemu gromadzenia i przetwarzania danych w IERiGŻ-PIB* (Data on meat trade turnover taken from the data collection and processing system at IAFE-NRI). Warszawa: IERiGŻ-PIB.

⁴ W Narodowym Spisie Powszechnym z 2011 roku narodowość polską zadeklarowało 97,1% ankietowanych (wliczając osoby deklarujące również drugą narodowość). Mniejszości narodowe zamieszkujące terytorium Polski, będące potencjalnymi konsumentami mięsa *halal* oraz *koszernego*, tj.: Żydzi, Ormianie, Tatarzy, Arabowie oraz Turcy liczyli ok. 15,5 tys. osób, z których połowę stanowili Żydzi. Do tej grupy należałoby dodać jeszcze obcokrajowców (Muzułmanów, Żydów itp.) mieszkających w Polsce, ale i tak nie zwiększyliby oni istotnie populacji wyznawców islamu i judaizmu. Największa w Europie społeczność muzułmańska, licząca ok. 4 mln osób mieszka we Francji.

- Mroczek Robert. 2017. Przemysł mięsny i drobiarski. [W] *Przetwórstwo produktów pochodzenia zwierzęcego w Polsce w latach 2010-2016* (Cattle meat and poultry industry. In: Meat products processing in Poland in 2010-2016), ed. J. Drożdż, R. Mroczek, 43-66. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Mroczek Robert. 2018. Sektor mięsa czerwonego i drobiowego (Red and poultry meat sector). *Przemysł Spożywczy* 3: 2-7.
- Pasińska Dorota. 2016. *Aktualny i przewidywany stan rynku mięsa* (Current situation and prospects for meat market). [W] Konferencja Meat Market. Ożarów Mazowiecki, 22.04.2016.
- Ptak Aleksandra. 2017. *Ubój rytualny daje zarobić na eksporcie* (Ritual slaughter is paying off on exports). *Rzeczpospolita*, 17.10.2017.
- PZPBM. 2017. *Zakaz uboju rytualnego spowoduje jeszcze więcej cierpienia u zwierząt* (Ban on ritual slaughter will cause much more animal pain), <http://www.portalspozywczy.pl/mieso/wiadomosci/pzpbm-zakaz-uboju-rytualnego-spowoduje-jeszcze-wiecej-cierpienia-u-zwierzat>, access: 23.11.2017.
- Radio Pik. 2017. *Ubój rytualny w krajach UE* (Ritual slaughter in the EU countries, <http://www.radiopik.pl/3,22382,uboj-rytualny-w-krajach-ue>, access: 21.02.2017.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa, z 02 kwietnia 2004 r. w sprawie kwalifikacji osób uprawnionych do zawodowego uboju oraz dopuszczalnych metod uboju i uśmiercania zwierząt* (Regulation of Ministry of Agriculture of 02 April 2004 on the qualifications of persons entitled to a professional slaughter and acceptable methods of slaughtering and killing animals). Dz.U. 2004 nr 70 poz. 643,
- Tereszczuk Mirosława. 2018. Analiza wyników handlu zagranicznego produktami mięsnymi w 2017 roku (An analysis of foreign trade in meat products in 2017). *Gospodarka Mięsna* 3: 48-52.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt* (The Act from 21 august 1997 on animal protection). Dz.U. 1997, nr 111, poz. 724.
- Zawadzka Danuta (ed.). 2014. *Rynek mięsa. Stan i perspektywy nr 47* (Meat market. Status and prospects no. 47). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Zawadzka Danuta (ed.). 2016. *Rynek mięsa. Stan i perspektywy, nr 51* (Meat market. Status and prospects no. 51). Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Zawadzka Danuta (ed.). 2018. *Rynek mięsa. Stan i perspektywy nr 54* (Meat market. Status and prospects no. 54). Warszawa: IERiGŻ-PIB.

Summary

Due to the social (ethical and cultural) reasons in recent years in Poland a ritual slaughter of animals for religious purposes has caused many emotions and controversies. As a consequence, in 2013-2014 a legal ban on the use of this form of killing animals was implemented. In the paper an attempt to assess the scale of ritual slaughter of animals was made. Moreover, the premises of pros and cons of this form of slaughters were indicated. In Poland, it is carried out on an industrial scale, and meat obtained in this way is mainly for export, since the domestic demand is relatively small due to the small percentage of national minorities, i.e. Muslims and Jews.

Adres do korespondencji
dr inż. Mroczek Robert
orcid 0000-0003-2238-3885
Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB
00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
tel. (22) 505 44 15
e-mail:mroczek@ierigz.waw.pl